

TİYATROYA BAĞIMSIZ KURUMLAR ARACILIĞI İLE YARDIMA BİR ÖRNEK: ARTS COUNCIL

Yard. Doç. Dr. Tahsin KONUR

Bilindiği gibi sanata ve tiyatroya aktarılan devlet yardımı, genelde kültür bakanlıkları ya da eğitim bakanlıkları tarafından sağlanmaktadır. Ancak, kimi ülkelerde, tiyatrolar ve diğer sanat dalları, bağımsız sanat kurumları tarafından desteklenmektedirler. Bir başka deyişle, devlet ödeneği, sözkonusu sanat kurumlarına ve dallarına bağımsız kuruluşlar aracılığı ile aktarılmaktadır. Bu uygulamaya örnek olarak sunabileceğimiz en ilginç örnek, hiç kuşkusuz İngiltere'deki *Arts Council* (Sanat Konseyi) dir.

Bu kurumun işleyişini anlatmadan önce, doğuşunu hazırlayan olaylar ve gelişmeler üzerinde durmak yerinde olacaktır.

İngiltere'de, II. Dünya Savaşı başlarında, sanatları özendirmek amacıyla bir komite oluşturulur. Kısaca CEMA diye adlandırılan *Müzik ve Diğer Sanatları Özendirme Komitesi* (Committee for the Encouragement of Music and the Arts) özel olarak destekleniyordu. Başlangıç ödeneği *Pilgrim Trust* tarafından karşılanan CEMA'nın ilk başkanlığına Lord Ernest Mac Millan seçilmişti. CEMA'nın kuruluşunu ateşleyen kıvılcım ise, öncelikle gösterim sanatlarıyla ilişkisi bulunmayan çok gösterişsiz bir kurum tarafından çakılmıştı. *Art for the People* (Halk için Sanat) diye adlandırılan bu serüven, daha sonra müzik ve tiyatronun tüm ülkeye yayılması konusunda bir mustu veriyordu. *Halk İçin Sanat* hareketinin altında yatan temel amaç, müze ve galerilerde sergilenen yapıtların halka ulaştırılmasıydı. Ellerinde önemli sayıda yapıt bulunduran özel toplayıcılar da, bu resimlerin gezici sergilerde sergilenmesinden yanaydılar. Tam bu sıralarda II. Dünya Savaşı patlak verdi. *Halk İçin Sanat* hareketinin savaş dönemi ilk sergisi *City Literary Institute of London* (Londra Kenti Yazın Kurumu) da düzenlendi. Savaşın tüm kargaşasına ve ortalığı dehşete veren siren seslerine rağmen Londralılar sergiye büyük bir ilgi gösterdiler. Bu olay *Pilgrim Trust* Genel Sekreteri Dr. Thomas Jones'u çok etkile-

di. Kısa bir süre sonra da Pilgrim Trust, Halk İçin Sanat hareketini ödenekle destekleme yaklaşımı içine girdi. Bu hareket, artık tüm gösterim saantlarını etkinlik kapsamı içine alıyordu. İşte yukarıda sözünü ettiğimiz CEMA, II. Dünya Savaşı başlarında böylece doğmuş oldu.¹

Başkan Lord Ernest Mac Millan'ın sözleriyle CEMA'nın ilk görevi, "Savaşın acısı ve yıkımı içinde insanların moral gücünü pekiştirmek..." biçiminde tanımlanıyordu. CEMA'nın kurucuları daha başlangıçta çok geniş bir cylem hedefi öngörüyorlardı. Daha önce kurulmuş müzik ve tiyatro topluluklarının etkinliklerini savaşa rağmen sürdürebilmeleri için, yardım eli öncelikle onlara uzatıldı. Hem sanatçılara, hem de sanata susamış ülke halkına yardıma gerekli gören anlayış çerçevesinde, yeni yeni projelere destek verildi. Bunların dışında, savaş nedeniyle geçim güçlüğüne düşen sanatçılara yardım edildi.²

Bu dönemde CEMA, birçok müzisyeni, küçük yerleşim birimlerini de kapsayacak biçimde turnelere gönderdi. Fabrikalarda dinletiler düzenledi. Yemek ve dinlenme araları bu amaçla değerlendirildi. Bu tür dinletiler, aynı zamanda genç sanatçılara etkinlik olanağı yaratıyordu. İşçiler ve askerler için düzenlenen dinletilerde ünlü sanatçılar da görev üstleniyorlardı. Müziğin sağaltıcı etkisinden de yararlanılıyor, bu sayede bombardımandan çok geçiren insanlar, yaralılar ve diğer hastalar üzerinde yatıştırıcı bir etki sağlanıyordu. Daha ilk yılda, CEMA'nın düzenlediği dinleti sayısı ayda 400 gibi olağanüstü bir sayıya ulaşıyordu.³

Müzikte olduğu gibi, tiyatrodada da profesyonel topluluklar oluşturuldu. Amatörler özendirildi. Tüm ülkede yeni bir seyirci kitlesinin yaratılması için çaba harcandı. 1943 yılına gelindiğinde, CEMA'nın yönetiminde bulunan tiyatroların sayısı on altıya çıkmıştı. Bu sayı, ülke çapında temsiller veren opera ve bale topluluklarını içermiyordu. Sığınaklarda, dinlenme alanlarında, kiliselerde, hastanelerde, kırsallarda ve fabrikalarda temsiller verildi. Daha önce ucuz eğlenceye yönelik gösterilerden başka birşey izlememiş birçok insan, ilk kez nitelikli sanatla tanışıyordu. Savaş sırasında böylece tiyatroya bağlanan insanların çoğu, savaş sonrasında da bu bağlılıklarını korudular. Böylece, tiyatro ve dinletileri sürekli izleyen yeni bir kitle kazanılmış oluyordu.⁴

Pilgrim Trust, başlangıçta CEMA'yı 25.000 Sterlinlik bir ödenekle desteklemişti. Başarının ilk verilerinden etkilenen hükümet, Eğitim

Bakanlığı aracılığıyla *Pilgrim Trust*'ın ödeneğine katılmaya karar verdi. CEMA'nın kuruluşundan dört ay sonra başlatılan bu yardım 50.000 Sterline ulaştı. İngiliz hükûmeti bu yardımla birlikte, gösterim sanatlarında ilk kez bir sorumluluğun altına girmiş oluyordu. Savaşın üçüncü yılında *Pilgrim Trust*'ın projeye yaptığı toplam yardım 62.000 Sterlin'i buluyor, bu noktada, bu vakıf CEMA'ya sağladığı desteği geri çekiyor, böylece Eğitim Bakanlığı, CEMA'nın ardındaki tek destek olarak kalıyordu.⁵

Savaş sonuçlandığında, CEMA, başlangıçta belirlenen amaçları ve beklentileri de aşan bir utku kazanmıştı. Maliye Bakanı, 12 Haziran 1945'de, Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada, sanatları özendirmek ve yaymakla görevli bir kuruma barış döneminde de gereksinim duyulacağını ileri sürüyordu. Maliye Bakanı, bunun dışında hükûmetin CEMA'ya sağladığı desteğin süreceğini ve bu kurumun, yeni kurulacak ARTS COUNCIL OF GREAT BRITAIN'la birleştirileceğini açıklıyordu. *Arts Council*'in parasal gereksinimi hazine tarafından karşılanacaktı. Arts Council, tıpkı öncülü CEMA gibi Eğitim Bakanlığına bilgi vermekle yükümlü olmayacaktı. Ayrıcalığı azımsanır türden değildi, çünkü birçok Avrupa ülkesinde sanat koruyuculuğu görevi Eğitim bakanlıklarına verilmişti. Ancak, savaş sonrası İngiltere'sinde hükûmet, özellikle her tür denetimciliğe uzak durmakta kararlı görünüyordu. Bu tutum sayesinde, hükûmetin Arts Council ile olan ilişkisi yalnızca parasal konuda olacaktı.⁶ İlişkinin bu niteliği, Arts Council'a özerk bir konum sağlıyordu. Kurumu 1953 yılına kadar yöneten Sir Ernest Pooley, Arts Council'in işlevini kısaca "Sanatlara devlet denetimi getirmeden, devlet yardımı sağlamak..." biçiminde tanımlıyordu.⁷

Arts Council'in resmi kuruluş tarihi 9 Ağustos 1946'dır. Bu tarihte, ülkenin sanat yaşamı ile ilgili sorumlulukları bu kuruma veren yetkiler, bir kraliyet yasasıyla açıklanıyordu. Arts Council'in izleyeceği politika da, sanatların nitelik kazanmalarını, tüm ülkeye yaymalarını ve birer çatı altında toplanmalarını amaçlıyordu.⁸

Arts Council, hükûmete bağlı bir organ değildir. Diğer Avrupa ülkelerindeki kültür ve eğitim bakanlıklarına eşdeğer bir konumu da bulunmamaktadır. Kurum başkanının, tüm resmi toplantılara başkanlık etmekle birlikte, sanat politikasını tek başına saptama yetkisi bulunmamaktadır. Arts Council'in sanat politikaları müzik, tiyatro, şiir ve görsel sanatlarla ilgili bağımsız kurullarında oluşturulur. Opera ve Bale için de bir alt komitesi bulunmaktadır. Bağımsız ku-

rulların üyeleri her üç yılda bir yenilenir. Kurulların toplam üye sayısı yetmiş dolayındadır. Üyelerin dönüşümlü olarak yenilenmesi, kurullarda yeni görüşlerin oluşmasına olanak yaratır.⁹

Arts Council'in yönetim biçimi zaman içinde değişiklikler göstermiştir. Savaş yıllarında CEMA için bir tür, savaştan sonra Arts Council için başka bir tür yönetime gereksinim duyulmuştur. CEMA, savaş yıllarındaki etkinlikler için oluşturduğu bölge bürolarını, 1946 yılında Arts Council'a devretmiştir. 1955 yılında ise bu bölge bürolarının tümü de kapatılmıştır. Bunların yerine, taşra için üç gezici görevli atanmış, bunların atanmasında, bölgeler hakkındaki bilgi düzeyi ve sanat uzmanlığı ölçüt alınmıştır. Böylece büroların kaldırılmasıyla sağlanan tasarruf, başka ulusal kurumların kaynak gereksinimi için kullanılmıştır.¹⁰

Arts Council'a, yönetime ilişkin konularda bir uzman kadro yardımcı olmaktadır. Bu kadro genel yazman, yar yazman, yazman ve mali işler sorumlusu ile güzel sanatlar, müzik ve tiyatro yöneticilerinden oluşur. Toplam çalışan sayısı 100 dolayındadır. Mali işler sorumlusu konseye danışmanlık yapar. Bu kurulda, İskoçya dairesinden ve Eğitim Bakanlığından birer temsilci bulunur. Bunlar bağlı oldukları kurumların gözlemciliğini yaparlar. Arts Council'in defterleri bazı organların denetimine açıktır. Arts Council, yardım etmek istediği kurumların geçici programlarını, ya da projelerini dikkate alarak hazırladığı istek metnini, her yıl Maliye Bakanlığı'na sunar. Bu metinde yeralan sayısal değerler, parlamentoda görüşülüp, üyelerinin Arts Council'a yıllık olarak verilecek ödeneği oylamasından önce, hazine dairesi tarafından özenle gözden geçirilir. Ödeneğin her yıl yerine, beş yıllık dönemler için ödenmesi yolundaki beklenti, bu araştırmanın yapıldığı döneme kadar gerçekleşmemişti. Oysa, beş yıllık ödenek, Konseyin uzun erimli tasarımlara yönelmesine olanak sağlayacaktır. Ayrıca Konseye tek tek saptanmış projeler için ödenek verilmektedir. Devlet ödeneğinin toptan Konseye devredilmesi sözkonusu değildir.¹¹

Başlangıç yılı olan 1936'da maliyeden toplam 235.000 Sterlinlik bir ödenek olan Arts Council'in bundan on yıl sonra sağladığı ödenek toplamı 820.000 Sterlindir. 31 Mart 1961 mali yılı sonunda aldığı ödenek toplamı ise 1.225.434 sterline çıkmıştır. Bir hayır kurumu gibi çalışan Arts Council, kâr amacı güden hiçbir kuruluşa ödenek vermemektedir.¹²

Arts Council'in önerisi ve parlamento onayıyla her yıl ödenek alan kuruluşlar arasında opera, bale, orkestra toplulukları, repertuar tiyatroları, sanat şenlikleri, sanat merkezleri, vb. bulunmaktadır. Başlangıçta CEMA'nın her tür etkinliği bizzat kendisinin örgütlenmesine karşılık, Arts Council, günümüzde kuruluşları her tür etkinliklerinde ve yönetsel işlerinde bağımsız kılmayı amaçlamaktadır.¹³

Arts Council'in tiyatro için verdiği ödeneklerin toplamı, 31 Mart 1977'de biten mali yılda 5.650.503 Sterline¹⁴, 31 Mart 1978'de 6.051.005 Sterline¹⁵, 31 Mart 1979 da 7.365.213 Sterline¹⁶, 31 Mart 1980'de ise 8.319.757 Sterline¹⁷ yükselmiştir. Bu sayılar, opera, bale ve dinleti dallarındaki harcamaları kapsamamaktadır.

Ancak bu verdiğimiz sayıların çoğu özel tiyatrolara yapılan yardımlarla ilgilidir. Arts Council raporunda ayrıca gösterilen fasıllarda yer alan ve ulusal tiyatrolara verilen ödeneklerle birlikte, tiyatroya ayrılan ödenekler toplamı çok daha yüksek sayılara ulaşmaktadır.

TABLO

Ulusal Gösterim Kurumlarına Sağlanan Yardım ve Güvenceler
(1977—1978)

TOPLULUK	YARDIM
İngiliz Ulusal Operası	2.640.000 Sterlin
National Theatre	2.770.593 Sterlin
Kraliyet Operası (Covent Garden)	4.850.000 Sterlin
Royal Shakespeare	1.365.000 Sterlin
TOPLAM:	11.625.593 Sterlin¹⁸

Ulusal kurumlara sağlanan yardım ve güvenceler 1978/79 döneminde 14.379.896, 1979/80 döneminde ise 18.723.500 Sterline yükselmiştir.¹⁹

Standart Drama Agreement denilen bir sözleşme, tiyatroların yardım alabilmeleri için gerekli koşulları özetle şöyle sıralamaktadır:²⁰

- Sanatsal amaç* açık-seçik tanımlanmalıdır.
- Tüm oyun dağarında ve her yapımda *yüksek bir sanat düzeyi* tutturulmalıdır.
- Tiyatro *yetkin bir biçimde yönetilmelidir*.
- İşletmecilikte *kâr amacı güdülmemelidir*. Kâra geçilmiş olsa bile bu kaynak yeniden tiyatro ile ilgili yatırımlara ve yapımlara aktarılmalıdır.

1977/78 dönemi itibariyle, ulusal kurumlar dışında kalan yerleşik topluluklar, turne toplulukları, projeler ve diğer ödeneklerle birlikte yapılan yardım toplamı 6.049.278 Sterlindir.²¹ Bu sayıya plan-proje gideri olarak 1.727 sterlin eklendiğinde, tiyatro faslından yapılan harcamalar toplamı 6.051.005 Sterline ulaşmaktadır.²² Ulusal kurumlara sağlanan yardım da (1977/78 dönemi için) bu sayıya eklendiğinde, ulaşılan sayı 17.676.598 Sterlindir.

Anlaşılabileceği gibi, Arts Council bütçesinde tüm sanatlar için, hatta kimi zaman da aynı sanat dalının farklı etkinlikleri için yapılan yardımlar, ayrı ayrı fasıllarda gösterilmektedir. Ulusal topluluklar ve tiyatro ile ilgili fasılları da katarak bu yardımların hangi alanlara yapıldığını şöyle sıralayabiliriz: Ulusal topluluklar, Müzik ve Dans, Tiyatro, Turneler, Edebiyat, Şenlikler, Bölgesel Sanat Birlikleri, Sanat Merkezleri ve Toplum Projeleri, Sanat Eğitimi, Sanatların Birer Çatı Altında Toplanması, Görsel Sanatlar, vb.²³

Arts Council, ulusal sanat yaşamının sistemli bir biçimde tüm ülkeye yayılması yönünde bir politika izlemektedir. Böylesi bir yaygınlaşma için de, belli kentlerde kurulu opera, müzik ve tiyatro merkezlerinin koruma altına alınmasından başka, taşra repertuar tiyatrolarına önem verilmektedir.²⁴

Şimdi biraz da, Arts Council'in karşılaştığı sorunlar üzerinde duralım:

Arts Council, ilk on yıllık dönemde, maliyeden, pek de önemli sayılamayacak bir düzeyde ödenek alabilmiştir. 1946 da 235.000 Sterlin olarak gerçekleşen ödenek toplamı 1955/56 döneminde 820.000 Sterline çıkmıştır.²⁵

Bu araştırmayı yaparken kitaplarından yararlandığımız John Eksom'a göre, 1956/64 yıllarını içeren dönemde hükümetten alınan ödenek düzenli olarak yükselmiştir. Muhafazakârların yönetime el koydukları bu yıllarda ödenek miktarı 820.000 Sterlinden 3.205.000 Sterline tırmanmıştır. Yine Eksom'a göre oldukça verimli sayılabilecek bu dönemde iki ulusal tiyatro ile yeni repertuar tiyatrolarının (Conventry, Nottingham, Chichester, vb.) açılışına, çoğu Arts Council'dan yardım alan genç tiyatro yazarlarının doğuşuna, sanatların bir çatı altında toplanması gibi ayrıntılı politikaların saptanmasına ve İngiliz tiyatrosunda bir yeniden canlanışa tanık olunmuştur.²⁶

İşçi Partisi 1964'de işbaşına geldiğinde, Başbakan Harold Wilson, Kültür Bakanlığına Jennie Lee'yi atamıştır. Bu atamayı izleyen yıl-

larda da verilen ödeneklerde önemli artışlar gerçekleşmiş, 1966/67 de 5.700.000; 1968/69'da 7.750.000; 1970/71'de 9.300.000; 1972/73' de ise 13.725.000 Sterline ulaşılmıştır. Arts Council, 1974 yılında, ödenek toplamını 1975/76 dönemi için 25.000.000 Sterline çıkaracak biçimde, 5-6 milyonluk bir artış isteminde bulunmuştur. Ancak bu artış bile, Tiyatro Kurulu Başkanı J.W. Lambert tarafından yeni tiyatro sistemini işletmeye yeter görülmemiştir. 1956 da, hatta 1964 de sanata gerçekten dış dokunur miktarlarda ödenek veremeyen Arts Council, 1974 yılından sonra, bu kez de bol keseden para dağıtıyor izlenimi yaratmış, tiyatrocular da doğal olarak bu durumu sevinçle karşılamışlardır. Ancak bu bolluk beklenmedik bir kısır döngüye yol açmıştır. Şöyle ki, tüm sanat dallarında beklentiler hızla artmış, bu beklentilere gem vurulamaması nedeniyle, bu kez de darboğazlar ve yıldımlıklar birbirini izlemiştir.²⁷

Adım adım hız kazanan enflasyon, tiyatrolar için konulan katma değer vergisi (1972'de), yüksek işletme giderleri birçok topluluğu, Arts Council ödeneklerindeki artışa rağmen iflasın eşiğine getirmiştir. Bu durumda birçok tiyatro, deneysel sahnelerini kapatmak ve tiyatro içi eğitim çalışmalarını durdurmak zorunda kalmıştır. Bazı tiyatrolar da sezonu kısaltmak ve yeni yapımlara gitmektense, eskilerini yinelemek gibi yollara başvurmuşlardır.²⁸

Tüm bu sıkıntılar, M. Thatcher hükümetinin ödenekleri alabilmesine kısması yüzünden günümüzde de yoğun biçimde yaşanmaktadır. İzlenen politikalar nedeniyle Arts Council'in parlak dönemlerinin artık çok gerilerde kaldığı bir gerçektir. Ancak, bu karamsar tabloya rağmen, Arts Council'in başka ülkelere örnek olmayı sürdüreceği, "kamu iyiliği", "kamu yararı" gibi kavramlara ciddiyetle yaklaşan hükümetlerin, sanat politikalarını oluştururken, bu kurumu dikkate almayı gözardı edemeyecekleri de, başka bir gerçektir.

1 **Frederick Dorian**, *Commitment to Culture*, University of Pittsburg Press, 1964, S. 378, 379.

2 a.g.e., s. 379.

3 a.g.e., s. 379.

4 a.g.e., s. 380.

5 a.g.e., s. 380.

6 a.g.e., s. 381.

7 **John Elsom**, *Post-War British Theatre*, London, Routledge and Kegan Paul Ltd., 1976. S. 17.

8 Dorian, 1964, s. 381.

9 a.g.e., s. 382.

- 10 a.g.c., s. 382.
- 11 a.g.c., s. 383.
- 12 a.g.c., s. 384.
- 13 a.g.c., s. 384.
- 14 *Thirty-Second Annual Report and Accounts 1977, Arts Council of Great Britain*, s. 61.
- 15 *Thirty-third Annual Report and Accounts 1978, Arts Council of Great Britain*, s. 53.
- 16 *Thirty-fifth Annual Report and Accounts 1980, Art Council. of Great Britain*, s. 58.
- 17 a.g.c., s. 58.
- 18 *Thirty-third Annual Rep.* 1978, s. 56.
- 19 *Thirty-fifth Annual Rep.*, 1980, s. 58.
- 20 Dorian, 1964; s. 403.
- 21 *Thirty-third Annual Rep.*, 1978, s. 59—62.
- 22 a.g.y., s. 53.
- 23 a.g.y., s. 53.
- 24 Dorian, 1964, s. 403.
- 25 Elsom, 1976, s. 126.
- 26 a.g.c., s. 128.
- 27 a.g.c., s. 128, 129.
- 28 a.g.c., s. 129.

KAYNAKÇA

- 1- **Dorian, Frederick** *Commitment To Culture*, University of Pittsburg Press, 1964.
- 2- **Elsom, John** *Post-War British Theatre*, London, Routledge and Kegan Paul Ltd., 1976.
- 3- *Twelfth Annual Report of the Arts Council of Great Britain 1956-1957.*
- 4- *Thirty-second Annual Report and Accounts 1977, Arts Council of Great Britain.*
- 5- *Thirty-third Annual Report and Accounts 1978, Arts Council of Great Britain.*
- 6- *Thirty-fourth Annual Report and Accounts 1979, Arts Council of Great Britain.*
- 7- *Thirty-fifth Annual Report and Accounts 1980, Arts Council of Great Britain.*